

WILLIAM MAKEPEACE THACKERAY

18. 7. 1811 – 24. 12. 1863

Významný představitel anglického kritického realismu, satiry a ironie William Makepeace Thackeray se narodil 18. července 1811 v indické Kalkatě v rodině zámožného koloniálního úředníka. Po předčasné otcově smrti byl v 6 letech poslán do Anglie do soukromé internátní školy. Malý chlapec zde těžce prožíval odloučení od matky i elitářský, tyranský systém výchovy potomků britské buržoazie, který na této škole panoval.

Později Thackeray studoval na vybraných školách – nejprve na Charterhouse School v Londýně a od r. 1829 na Trinity College v Cambridgi. Zde proslul svou vysokou neohrabanou postavou, zlomeným nosem, studentskými flámy, karetní vášní a také karikaturami, kterými zdobil školní lavice. Už v době studií začal pohrdat stavovskými privilegii, které zamořovaly anglický školský systém a celou společenskou strukturu. Školu Charterhouse nazýval výstižně “Slaughterhouse”, tj. jatky. Za pobytu na koleji v Cambridgi vydával po dobu 11 měsíců satirický týdeník The Snob, ve kterém se vysmíval přežitkům feudálního středověku v anglickém školství. V Cambridgi se seznámil s budoucími básníky Alfredem Tennysonem a Edwardem Fitzgeraldem, který byl až do konce života jeho nejlepším přítelem. Přestože Thackeray studium v Cambridgi formálně neukončil, pobyt na této univerzitě mu umožnil rozvinout novinářské, literární a malířské nadání.

Pro jeho vzdělání měla význam i studijní cesta po Německu (1830-1831), při které se setkal s tehdy jedenaosmdesátiletým Goethem a seznámil se s jazykem, literaturou a každodenním životem v této zemi. Ve svém díle pak nazývá Německo žertovným názvem Pumpernickel.

V letech 1831-32 studoval práva na Middle Temple v Londýně, ale ani zde nezískal akademický titul. V souhlasu se svou rodinou se ostatně domníval, že toho nemá jako bohatý gentleman zapotřebí. Když pak přišel o peníze nezdařenými spekulacemi, bohémským utrácením, prohrami v kartách a po nečekaném krachu banky,

kde měl uložen zbytek rodinného jmění, začal se živit jako žurnalista, karikaturista a spisovatel.

V roce 1833 se stal nakrátko spoluvlastníkem novin The National Standard, do nichž přispíval články a kresbami. V roce 1834 začal studovat v Paříži kresbu a grafiku. Jeho litografie karikující baletní tanečníky a tanečnice byly zveřejněny v roce 1836 pod názvem *Flóra a Zefiros*. Později se také stal pařížským dopisovatelem radikálního časopisu The Constitutional, který však brzy zkrachoval.

Roku 1836 se ještě jako student umění v Paříži oženil s hezkou nemajetnou irskou dívkou Isabellou Shawovou a roku 1837 se vrátil do Anglie. Manželské štěstí s Isabellou, která mu do roku 1840 porodila tři dcery, však netrvalo dlouho. Druhá dcerka zemřela ve věku šesti měsíců. Po porodu třetího dítěte Isabella postupně propadala těžké melancholii, kterou Thackeray zpočátku pokládal za přechodnou depresi, která se však časem ukázala jako trvalá vážná duševní porucha. To zanechalo stopy na jeho soukromém životě i na jeho pozdějším díle. Po dlouhých měsících zoufalého tápání se Thackeray přizpůsobil osamělému životu vyplněnému prací, který oživoval návštěvami londýnských klubů, soukromých přátel a dalšími cestami do ciziny.

V roce 1837 začal přispívat do časopisu Fraser's Magazine. Zde pod pseudonymem Charles James Yellowplush uveřejnil satirický příspěvek *Yellowplushovy paměti* (1837-1838). Yellowplush je nevzdělaný, leč důvtipný popanštělý lokaj, který pohrdá obyčejnými lidmi, protože se sám stýká s lordy, ale zároveň pohrdá lordy, protože jim vidí až "do žaludku, do kapes a do duše". Formou fiktivního deníku a korespondence Yellowplush vzpomíná na své zážitky ze služby a svérázně komentuje soudobé anglické literární dění.

Thackeray psal recenze, povídky a rozličné črty, ve kterých kritizoval a satirizoval současnou společnost. Společně s karikaturami je pod různými pseudonymy (Ch. J. Yellowplush, Michael Angelo Titmarsh, Théophile Wagstaff, Fitz-Boodle) uveřejňoval v The Times a jiných časopisech. Z velkého množství Thackerayho raných komických črt, povídek, novel a parodií tehdy slavných druhořadých autorů vynikají zejména *Vznešená bída* (1840) a *Hoggartyovský diamant* (1841). V povídce *Vznešená bída* se Thackeray vysmál "lordské" mánii maloměšťáků, považujících za své nejvyšší blaho stýkat se s lordem, třeba je to lump. Vyprávění je provázeno autorskými

komentáři, které vrcholí v ironické apostrofě: “*Ó vy svobodní a šťastní Britové, jaké jste to ubohé, nedůstojné a podlézavé plémě!*” V *Hoggartyovském diamantu* Michael Angelo Titmarsh realisticky, s humorem a jemnou ironií vypráví o svých trápeních v souvislosti s vlastnictvím velkého rodinného drahokamu.

První rozsáhlejší prací se stal burleskní a dobrodružný román *Paměti urozeného pana Barry-Lyndona* (1844 ve Fraser's Magazine), který ve formě pamětí líčí život irského bezzásadového dobrodruha, vojáka, hejska a podvodníka Redmonda Barryho. Ten sice oklame, okrade a málem utýrá bohatou anglickou dědičku - hraběnku Lyndonovou, jejíž jméno přijímá za své, ale dokáže také vzbudit sympatie svou otevřeností a neohrožeností.

Od roku 1842 přispíval Thackeray do humoristického časopisu Punch, který byl založen roku 1841, a stal se jeho redaktorem. Na stránkách Punche otiskoval v letech 1846-47 své nejzdařilejší rané dílo - soubor charakterových črt o různých odrudách snobství, které nesly jednotný název *Angličtí snobové* a sebeironizující podtitul *Od jednoho z nich*. Roku 1848 vyšly tyto črty souborně v *Knize o snobech*. Toto dílo zpopularizovalo slovo snob - vlastně teprve Thackerayho zásluhou nabylo výraznosti a obsahu, které s ním dnes spojujeme. Thackeray rozšířil přitom jeho pojem i na aristokraty, kteří se nadutě považují za nadřazené bytosti a podle toho se chovají ke všem neurozeným “sprostým” lidem. Snob je stručně definován jako někdo, kdo se “*nízce podivuje nízkým věcem*”, tj. kdo si váží společenského postavení pro ně samé a podřizuje tomu veškeré ostatní zřetele. Thackeray v *Knize o snobech* předvedl pestrou přehlídku snobů a dospěl k důležité generalizaci, že anglické společenské poměry nutně plodí snobismus, protože “*na jedné straně mají neurozeného člověka k tomu, aby byl snobsky ubožácký, a šlechtice zas, aby byl snobsky arogantní*”.

Slávu a popularitu získal Thackeray po vydání románu *Jarmark marnosti. Román bez hrdiny* (česky také jako *Trh marnosti* nebo *Tržiště života* s podtitulem *Román bez reka*), který vycházel s vlastními ilustracemi v měsíčních pokračováních v Punchi v letech 1847-48. Na pozadí napoleonských válek se v románu Thackeray pokusil o analýzu lidských charakterů celé anglické společnosti. Na velkém množství postav dokonale paroduje komplexní galerii příkladů lidské ubohosti. Obviňuje všechny – služebníky a lokaje i příslušníky společenské smetánky z intrikánství, kariérismu, servilnosti, tuposti a ješitné ctižádostivosti. Střízlivým tónem odhaluje šokující morálku

všech ctihodných opor společnosti. Základním motivem a problémem, kterým se dílo zabývá, je propastný rozdíl mezi hlásanými ideály a vnějšími pózami smetánky anglické společnosti a jejími skutečnými “hodnotami”, z nichž nejzákladnější je bezmezná zbožňování bohatství. K jeho dosažení jsou představitelé této vrstvy schopni doslova všeho. Na čistě finanční vztah je v románu degradován vztah většiny rodičů a dětí. Hlavním motivem vzniku a trvání většiny manželství je snaha o finanční zabezpečení, nikoliv láska. Negativní dopad autor nezjemnil zařazením byt' jediné kladné postavy. Snad si tak chtěl vyřešit i vlastní trauma z dětství, kdy zažíval peklo vzájemného vztahu svých rodičů, založeného na chladné vypočítavosti a sobeckém cynismu. Thackeray prezentuje toto dílo jako divadlo na divadle, přesněji jako loutkové divadélko na jarmarku marnosti. Vytváří představu romanopisce jako principála pimprlového divadélka, který vodí své loutky sice se zaujetím a osobní náklonností, ale přece jen s odstupem. Autorův odstup však není tak docela suverénní – stává se totiž, že se mu loutky občas vymknou z rukou a upalují jiným směrem, než on sám snad zamýšlel. V závěru díla autor dochází k poznání i poučení: “*Ach! Marnost nad marnost. Kdopak z nás je na světě šťasten? Komupak se splní jeho přání? – a i když se mu splní, jestlipak je spokojen?*”

Jarmarkem marnosti Thackeray započal cyklus 4 velkých próz, v nichž bez rozpaků napadal další nezdravé společenské jevy – náboženskou přetvářku a konservatismus státních institucí, přehnaně rozbujeý byrokratický aparát nebo válečné vlastenčení. Životní rány a poučení z osobních proher však časem otupily společensko-kritický tón jeho tvorby. Útočný styl zeslábl již v autobiografickém románu ***Pendennis*** (1848-1850). Román líčí příběh rozmazleného jedináčka, který se v honbě za snobskými ideály mění z naivního mladíka na cynického komentátora viktoriánského života. Dílo odráží život aristokratické smetánky a nepřímo i autorovy umělecké a filozofické názory. Děj je nečekaně završen všeobecným smířením a svatebním happy endem.

Vědomým ústupem od nemilosrdné společenské satiry byl i dobrodružný román ***Henry Esmond*** (1852). Dílo pojednává o nástupnických soubojích mezi katolickou a protestantskou šlechtou, které probíhaly v 18. století za vlády královny Anny. Přesto i v něm zpochybňuje mýtus “slavných národních dějin”, odmítá glorifikaci tradičních nositelů vojenské slávy a odhaluje četné morální slabiny “historických vítězů”. Román

je považován za nejlepší anglickou historickou prózu v období po W. Scottovi a také za jediné autorovo dílo, ve kterém vystupuje nějaký kladný hrdina.

V románové kronice *Newcomové* (1853-55) jsou zachyceny osudy rodu pravého anglického gentlemana v prostředí ostrovní Anglie, ale i mezi obyvateli exotických kolonií britského impéria. Příběh se odvíjí kolem života, lásek a manželství syna počestného důstojníka, který promrhal všechny peníze. Fiktivním vydavatelem této rodinné kroniky je spisovatel Artur Pendennis, který se osobně stýká s hrdiny románu a komentuje jejich osudy. Za Pendennisem se ovšem skrývá sám autor a také prostředí movitých rodin, zbohatlých na koloniálním panství v Indii i na bankovních a sňatkových manipulacích, je vykresleno z autorovy osobní a rodinné zkušenosti.

Pochmurná díla o měšťansko-aristokratickém světě Thackeray občas střídal s kratšími a jasnějšími díly, mezi nimiž září vánoční povídky. Od roku 1846 psal Thackeray po 4 léta prakticky pro každé vánoční svátky 1 vánoční knížku. Jsou to: *Bál u paní Perkinsové* (1846) – série obrázků a charakteristik z měšťáckého panoptika, *Naše ulice* (1847) – žánrové obrázky z proměňující se londýnské čtvrti, *Dr. Birch a jeho mladí přátelé* (1849) – miniaturní črty a vzpomínky z prostředí soukromé školy, *Kickleburyovi na Rýně* (1850) – jemná karikatura Angličanů, kteří neopouštějí své nezaměnitelné zvyklosti ani na cestách v daleké cizině. Celý cyklus pak završil fantaskní báchorkou *Růže a prsten* (1855), ve které se mísí humor s něžnou poezií pohádkového divadla. *Vánoční knížky* se později vydávaly v různých podobách, jednotlivě i souborně. Thackeray si kladl za cíl čtenáře v čase vánočního klidu především pobavit, a to i tak, že nastavil zrcadlo jejich vlastním slabostem, směšným povahovým rysům, lidské pošetilosti. Všechny vánoční knížky mají společný rys: usměvavou ironii spojenou s laskavostí. Autor je doprovodil vlastními ilustracemi, jejichž poetický a jemně karikaturní ráz umocňuje půvab tohoto oddechového čtení.

V posledním desetiletí svého života věnoval Thackeray značnou část energie finančně výhodným přednáškovým turné po Anglii, Skotsku a Spojených státech, kde přednášel zejména o anglických humoristech 18. století a o době čtyř Jiří, tj. období 4 králů hannoverské dynastie Jiřího I. – IV. Přednášky později vydal knižně. Na turné si zničil své už tak chatrné zdraví a vyčerpal poslední zbytky tvůrčích sil. Svědčí o tom jen nepatrný ohlas dobrodružného románu *Virgiňané* (1859), který se odehrává v době války za americkou nezávislost, a chladné přijetí díla *Dobrodružství Filipova* (1862).

Poslední román *Denis Duval* s tématem Francouzské revoluce, který svědčí o návratu umělecké energie a novém rozmachu tvůrčích sil, byl přerušen autorovou předčasnou smrtí.

William Makepeace Thackeray zemřel náhle, raněn mrtvicí, 24. prosince 1863 v Londýně.

Thackeray svými esejemi, črtami a zejména romány a povídkami vytvořil klasické dílo kritického realismu. Celé Thackerayho vidění světa bylo ironické, skeptické, vysloveně protiromantické. Soustřeďoval se na vládnoucí společnost, kterou nejlépe znal z vlastní zkušenosti. Svou kritiku však vyjadřoval charakteristickým způsobem: neodsuzoval dobrodruhy, šplhouny a urozené padouchy rozhořčenými slovy, nýbrž jim dával široký prostor, aby mohli rozvíjet své pletichy, a zároveň z nich s ironickým úsměvem kousíček po kousíčku sloupával jejich pozlátka a jemně pitval jejich cynická nitra.